

Brambor, nebo brambora, nebo i bramboro?

Ivana Svobodová

ÚJČ AV ČR v Praze, svobodova@ujc.cas.cz

Abstrakt

Příspěvek se zabývá substantivem *brambor* a jeho variantami *brambora* a *bramboro*. Zkoumá význam tohoto výrazu a distribuci tvarů v jednotlivých pádech.

Klíčová slova: substantivum, tvar, pád, význam, nářečí, frazém

Brambor, or brambora, or even bramboro?

Abstract

The paper deals with the noun *brambor* and its variants *brambora* and *bramboro*. It examines the meaning of this word and the distribution of its forms in the individual grammatical cases.

Key words: noun, form, grammatical case, meaning, dialect, idiom

V tomto příspěvku jsem chtěla navázat na příspěvek z 2. čísla letošního ročníku, který se zaměřil na volbu gramatického čísla u názvů luštěnin ve spojení s výrazy označujícími hmotnost. Protože tazatelka vznesla dotaz i na spojení se substantivy pojmenovávajícími zeleninu a ovoce (*kilo brambor*, ale *kilo cibule*, *kilo borůvek*, ale *kilo rybízu*), chtěla jsem se věnovat tentokrát jim. V korpusu SYN v14¹ jsem nejprve vyhledávala výraz *brambor*.

¹ SYN v14 [online; z 30. 12. 2025]. (2024) Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Cit. 23. 2. 2025, přístupné z <https://www.korpus.cz>.

Zároveň jsem zjistila, že býval v minulosti předmětem poradenských dotazů. Tazatele především zajímala náležitá nominativní podoba: „Jsem naučená říkat, že jsem snědla *brambor* nebo *brambory*. Byla jsem však opravena, že se říká *brambora*.“ – „Nedávno jsme se dohadovali o slově *brambora*, někteří tvrdili, že je ta *brambora*, jiní ten *brambor*, ale vyskytl se i výraz to *bramboro*, který byl pro mě zcela nový. Je i tento výraz spisovný?“

Ke jménům, která se řadí k dvěma rodům, ale liší se nominativními singulárovými tvary, patří vedle již uvedené dvojice *fazol* – *fazole* také *brambor* (mask., vzor „hrad“) – *brambora* (fem., vzor „žena“). Stejně jako u první dvojice i u této je botanickým termínem jméno v mužském rodě (*lilek brambor*, *brambor obecný*, *brambor hlíznatý*), neterminologicky se lze setkat s oběma podobami. Pokud jde o spojení s výrazy *kilo/kilogram*, jednoznačně v nich vítězí femininum *kilo/kilogram brambor* (4 832×) nad maskulinem *kilo/kilogram bramborů* (4×).

Při jiném způsobu užití (abstrahovala jsem od tvaru 1. a 4. p. *brambory*, který je homonymní a ani z kontextu nelze vždy rod určit) se lze setkat s oběma podobami, jejich distribuce se u jednotlivých pádů liší a je i zajímavá. V singuláru vykazují jednotlivé tvary tyto poměry: 1. p. *brambor* 3 366× – *brambora* 3 161×, 2. p. *bramboru* 2 489× – *brambory* 5 584×, 3. p. *bramboru* 35× – *bramboře* 118×, 4. p. *brambor* 3 788× – *bramboru* 2 979×, 6. p. *bramboru* 100× – *bramboře* 179×, 7. p. *bramborem* 5 207× – *bramborou* 962×; v plurálu: 2. p. *bramborů* 319× – *brambor* 81 246×, 3. p. *bramborům* 335× – *bramborám* 2 687×, 6. p. *bramborech* 144× – *bramborách* 3 216×. Pro 7. pád jsem zvolila spojení s předložkou *s*, protože značkování u tvaru *brambory* je velmi nepřesné (objevují se v něm i tvary 1. a 4. p.): *s brambory* 2 060× – *s bramborami* 3 247×. Z vyhledávek je zřejmé, že celkově převažují femininní podoby, v některých pádech zcela zřetelně (zejména v 2. pl.), a to bez ohledu na to, zda mluvčí žijí/žili v oblasti, v níž je podle Českého jazykového atlasu (ČJA)² běžná podoba maskuliní. Ta převažuje pouze v 1. sg. (ale jen mírně) a v 7. sg. (viz dále).

Podoba *bramboro*, která překvapila tazatelku, do rodiny spisovných výrazů nepatří. Jde o nářeční výraz, jenž však nevytváří souvislý areál. Podle ČJA se s ním lze setkat ve Volduchách (okr. Rokycany), Bohdalově (Žďár n. Sázavou) a Oslnovicích (Znojmo). Substantivum *brambor/brambora* se řadí k těm, které vykazují poměrně velké množství nářečních podob (např. *zemské*) *jabko*, *zemák*, *ertepl*, *kobzol*, *kartoffl*), jež jsou rozprostřeny po celém území Česka. Protože výuka češtiny nepostrádá ani dialektologické učivo, je možné využít jednak znalosti žáků, kteří se s nářečními podobami možná setkali, jednak ČJA. Toto téma by mohlo (snad) žáky zaujmout.

Z analýzy dokladů v korpusu SYN v14 vyplývá, že se podoba *brambory* užívá, zejména ve sportu, jako nespisovné pojmenování pro 4. místo, bramborovou medaili (Češi *nevstřelili gól a sebrali nepopulární brambory.*); tu zachycuje i Nespisovný slovník

² Balhar, J. (1999). *Český jazykový atlas* 3. Academia, s. 268–270.

češtiny³, v tomto významu však autoři volí nezřídka i variantu *brambora* (*Obhájci se spokojili s bramborou.*).

Podle Slovníku spisovného jazyka českého podoba *brambora* slouží také jako „ná-dávka člověku málo pružnému (duševně n. tělesně)“. SYN v14 užití v tomto významu příliš nevykazuje (*Kam koukáš, ty bramboro?*) a to je možná důvod, proč se o něm Akademický slovník současné češtiny⁴ nezmiňuje. Zato v něm lze nalézt frazémy *horký brambor* ‚obtěžně řešitelný, nepříjemný problém‘ (*Horkým bramborem je hlavně hnědé uhlí.*) a *přehazovat si něco jak(o) horký brambor* ‚opakovaně se zbavovat odpovědnosti za vyřešení nějakého problému a přesunovat ji na někoho jiného‘ (*Soudy si ten případ přehazují jako horký brambor.*). V těchto frazémách, i když podstatně méně, se uplatňuje i podoba *brambora* (... *Důl Paskov zůstane jako horká brambora. Problém si všichni přehazují jako horkou bramborou.*)

Na závěr se věnujme ještě tomuto dotazu: „Neshodli jsme se s kolegy nad spojením řízek s *bramborem* (*na talíři nebyl jeden brambor*). Někteří tvrdí, že jednotné číslo je v pořádku, jiní, že namísto je množné číslo.“ Doklady z korpusu SYN v14 ukazují, že singulárové tvary převažují (*řízek s bramborem* 384× – *řízek s brambory/bramborami* 121×). Zmínku o výrazu *brambor* v tomto typu spojení najdeme v příspěvku Polévka s těstovinou.⁵ Podle O. Dufky singulárové užití u tohoto výrazu, stejně jako u výrazů *knedlík* či *těstovina*, naznačuje „chápání blízké podstatným jménům látkovým vyskytující se výhradně v jednotném čísle, jako jsou *rýže, čočka, hrách* [...]“. Myslím, že toto vysvětlení je přijatelné. Málodky se opravdu servíruje jen jeden kousek, ale většinou bývá na talíři více menších kousků. Podle autora se „s **bramborou* kupodivu neužívá“. Sice spojení s *bramborem* jednoznačně převažuje, ale lze nalézt i doklady s *bramborou*: *steak s bramborou a zeleninou, kuřecí stehýnko s vařenou bramborou*.

³ Hugo, J. et al. (2020). *Slovník nespisovné češtiny*. Maxdorf, s. 74.

⁴ *Akademický slovník současné češtiny* [online] (2017–2026). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Cit. 26. 2. 2026. <<https://slovníkcestiny.cz>>. V něm nejsou ani podoby *brambory* a *brambora* pro pojmenování 4. místa.

⁵ Dufek, O. (2024). Polévka s těstovinou. In H. Mžourková, & M. Beneš (Eds.), *Kdo se ptá, ten se dozví* (s. 262–264). NLN.